

УРОКИ ЛІТЕРАТУРИ

рідного краю

(Юрій Сліпко: джерела життя і творчості)

НЕЖИВИЙ О. І.

УДК 821.161.2-1.09+929Сліпко

УРОКИ літератури рідного краю сприяють розвиткові літературної освіти школярів, адже наближають їх до розуміння особливостей літературного процесу та специфіки художньої творчості, формують навички пошуково-дослідницької діяльності, впливають на розвиток читацьких інтересів, поєднують вивчення літератури із краєзнавчою діяльністю.

Історія літературно-мистецького життя Луганщини багата на письменницькі імена, справжні таланти тих літераторів, які ввійшли в історію української літератури ХХ ст. своїм самобутнім рядком. Інколи траплялося, що з незалежних від автора причин його поява в літературі зазвучала на повний голос із запізненням аж на три десятиліття. Звісно, як на одне людське життя – це забагато, однак повернення особистості митця до активної літературної діяльності теж свідчить про її неординарність. До таких належить і письменник Юрій Васильович Сліпко. Його життєвий і творчий час припав на трагічні роки тоталітаризму, але він зміг вистояти, зберегти творче обличчя й засвідчити свій літературний шлях двома поетичними збірками – „Пролог до пісні” (1966 р.), „Зелена фантазія” (1968 р.). Третя книга – „На люднім вічі” – вийшла вже після смерті Ю. Сліпка в 1971 р.

Літературна критика не залишала поза увагою творчість письменника, однак вивчення його доробку зводили до рецензій на окремі книги, авторами яких стали І. Савич, Й. Кур-

лат, І. Трійняк, Л. Мілютіна, О. Науменко. Передмову до книги написав М. Чернявський, потім з’явилися портретно-оглядові статті І. Савича в газеті „Літературна Україна” та Івана Білогуба в книжці „Літературно-краєзнавча Луганщина”. Літературознавець з Полтави П. Ротач опублікував його автобіографічний лист та короткий нарис. Наше завдання – подати джерелознавчий аналіз життя і творчості письменника для вивчення на уроці літератури рідного краю.

Народився Юрій Сліпко 26 травня 1912 р. у с. Винники Козельщинського району Полтавської області в селянській родині. У 1928 р. закінчив Бреусівську семирічку, а в 1930 р. – учительські курси в містечку Кобеляки. Один рік учителював, потім став секретарем редакції районної газети „Розгорнутим фронтом” (Козельщинський район). З 1932 р. – зав. сектором шкіл в редакції дніпропетровських обласних газет „Зоря” та „Більшовицька зміна”. Із 1930 р. почав друкуватись у журналах „Нова генерація”, „Червоний шлях”, „Молодняк”, „Зоря”. Для видавництва „Український робітник” він підготував першу збірку „Радість”, яка мала побачити світ у 1935 р., але 1935 р. був репресований і відбув десятирічне несправедливе ув’язнення на Далекому Сході. У 1947 р. повернувся на Україну, працював каменеломом у Донецькій області. У 1948 р. переїхав до міста Кіровськ Луганської області, де був прохідником, кріпильником на шахті № 6–7–16. З 1962 р. – на пенсії. Автор поетичних збірок „Пролог до пісні” (1966), „Зелена фантазія” (1968), „На люднім вічі” (1971). Член НСП України з 1968 р. Помер 4 жовтня 1969 року.

Після демократичних змін у суспільстві, які особливо стали помітними в кінці 50-х рр., усе гучніше залунав голос письменників, духовний світ яких zdeформувався найбільше, оскільки вони багато років перебували в ув'язненні, тому зневірилися в будь-якій перспективі своєї майбутньої творчості, як і самого життя. Також треба брати до уваги те, що будь-яких зв'язків з Україною, а особливо з літературним процесом, митці теж не мали. Як відомо, після багатолітнього ув'язнення повернулися до творчого життя сатирик Остап Вишня, поет В. Мисик, гуморист О. Ковінька, прозаїк Б. Антоненко-Давидович, літературознавці П. Колесник і Є. Шабліовський. Але всі вони стали авторами багатьох книг ще до арешту, а Ю. Сліпко не встиг видати навіть першої книги. До того ж, його заарештували в двадцять три роки. Тому й повернення до літературної праці було дуже важким, особливо з погляду психології творчості, адже літературні однолітки (наприклад, А. Малишко) за ці роки стали відомими письменниками, авторами багатьох книг.

У своїй першій книжці Ю. Сліпко хронологічно окреслює кожний поетичний твір, а їхній часовий діапазон сягає аж тридцяти п'яти років. Але ж це не вибране, а тільки перша книга автора, яка засвідчила по-своєму унікальний випадок в історії української літератури ХХ ст. Навіть у письменника з міста Старобільськ І. Савича, який теж відбував несправедливе покарання (1948 – 1956 рр.), перша книжка „З вічних джерел” побачила світ у 1957 р., однак у ній уміщено чимало поезій 50-х рр.

Книжку свого побратима по творчій долі І. Савич оцінив так схвально й захоплено в газетній рецензії „Пролог високого звучання”, зазначивши, що це справжня поезія, а рецензована книга – тільки початок, тільки пролог до нових творчих дерзавь.

Аналізуючи поетику ліричних творів Ю. Сліпка, дотримуємося тих засад, що розмежування лірики на громадянську, пейзажну, інтимну, філософську доволі умовне, адже насправді всі ці групи інтимізовані. До того ж, ліричний герой не ототожнений з поетом, з його душевним станом, однак між ними існує естетична єдність, певний естетичний ідеал, виражений у тексті віршованих творів. Слід зазначити, що в ліриці Ю. Сліпка чітко простежені суб'єктно-об'єктні відношення між ліричним героєм та художньою дійсністю, що виражаються основними взаємозалежними поняттями: ліричний герой – світ природи; ліричний герой – рідний край; ліричний герой – трудова діяльність; ліричний герой – творчість.

Об'єкти художнього зображення також близькі до ключових образів, які, на думку літературознавця Е. Соловей, у творчості філософського поета є „своєрідними „концептами” буття і що реконструкція світорозуміння такого поета на основі цих образів матиме високу міру достовірності” [4].

Серед ключових образів, окрім сфери природи, можуть виділятися також ключові образи зі сфери інтимних почуттів, рідного краю. Ліричний герой у поезіях Юрія Сліпка – це його сучасник. Він любить життя, прагне чесною, наполегливою працею заслужити довір'я товаришів, принести суспільству найбільшу користь. Звісно, якщо говорити про подібну проблематику, без застороги про вплив методу соціалістичного реалізму не обійтись. Однак варто визначити головне: в образі людини-трудівника на першому місці не спрощене відображення виробничих процесів чи трудової діяльності, а духовне збагачення, прагнення до морально-етичного вдосконалення та набуття високих естетичних ідеалів. Уважаємо також, що колективізм в художньому відтворенні Ю. Сліпка – це не лише задоволення, а справжня радість й нат-

хнення від спільної праці – риси, які притаманні національному характеру українця здавна. Хліборобська праця, загалом землеробство, як і мисливство, будівництво житла – ці процеси праці потребують лише колективних зусиль. Особливо якщо згадати священне – захист рідної землі, який без об'єднання в дружину, військо був просто неможливий. До того ж, ще в дитинстві Ю. Сліпка у рідному селі на Полтавщині засвоював морально-етичні християнські цінності, що теж органічно пов'язані з духовним життям сільської громади. Тому-то з такою любов'ю стверджує своє життєве кредо ліричний герой із поезії „Слово про синів”, який після багаторічної спільної праці, навчивши двох юнаків своєму ремеслу, міг з гордістю сказати:

*...З тих пір минуло літ багато,
Уже й обжинки я стріваю,
Та й до тепер, неначе тато,
За їхні доли вболіваю.*

У просторових вимірах рідний край для ліричного героя Ю. Сліпка є насамперед Полтавщина, де він народився і жив до двадцятилітнього віку, а разом із тим – Луганщина, бо тут пройшли двадцять років його повноцінного й повнокровного життя після повернення із ув'язнення. Але поетичний образ значно виходить за межі конкретних географічних орієнтирів, оскільки він не має чітких часово-просторових меж. Водночас для ліричного героя розуміння поняття „рідний край” асоціюється з рідною землею, з Україною, історичним минулим її народу. Наперекір тодішнім ідеологічним догмам Юрій Сліпка намагався художньо осмислити все краще й найбільш істотне з історичного досвіду народу, його волелюбність, героїзм, несхитність у боротьбі й працьовитість, ніжність, милосердя у стосунках з рідними людьми, любов до прекрасного.

В українській поезії тема природи – одна з

найпопулярніших і найбільш розроблених. У творчій палітрі Ю. Сліпка вона, безперечно, посідає вагоме місце. Пейзажна поезія завжди намагається відобразити ті взаємини між людиною і природою, які складаються в процесі вдосконалення самої людини під час формування її світогляду. Самопочування людини в довкіллі, ставлення її до світу і є логічним результатом її буття, її життєвої активності, інакше людина не може відчувати особистої значущості. Вона шукає в природі духовного порятунку, психологічного спокою, моральних сил тощо. Людина відкриває нові її ресурси, і поезія також, долаючи інерцію власного світосприйняття природи, прагне знайти нові моменти в її трактуванні, відкрити якісь сучасні лінії її зв'язків з людиною.

На думку літературознавця Е. Соловей, що висловлено в книзі „Українська філософська лірика”, для української філософської лірики особливо характерні ключові образи зі сфери природи. Одним із таких образів, одночасно універсальних і конкретних, індивідуально-авторських і загальних, є образ саду. Сад – це розпросторення обжитої й олюдненої частини світу. „Стосовно української філософської лірики образ саду може бути виразним підтвердженням системного характеру не лише творчості філософського поета, а й цілої національної філософсько-поетичної традиції (за всієї співвідносності з традицією світовою, в яку перша входить на основі системних зв'язків іншого, наступного порядку)”, – зазначає дослідниця [4, с. 305].

Очевидно, що „сад” як слово і як поняття належить до тих, котрі з часом накопичують змістовий та поетичний потенціал. І найкращим підтвердженням є „Сад боже-ствених пісень” Г. Сковороди, „Садок вишневий коло хати” Т. Шевченка, образ саду в поезії В. Свідзинського, сад М. Рильського та Леоніда Первомайського аж до „Вікна у сад” І. Жиленко. Простежується й образ саду

в поезії Ю. Сліпка. Зазвичай там відбуваються найпрекрасніші дієства на землі, оскільки сад постає оборонцем ніжності, любові:

*Де конвалії в саду і спориши,
Там, де тиша і немає ні душі,
Неспокійна і чутлива, мов струна,
У замрїю чорнобривка порина.
Чорнобривці тій у сукенці новій
Гладить плечі свіжий вітер-легковій,
А здається, ніби юний чорнобрив
Непрочитаною казкою укрив... [2, с. 44]*

Образ саду є ключовим і в диптиху „Тріумф міста”, який за місткістю й силою художнього відображення, музично-пісенною ритмомелодикою, одухотвореними образами природи й людської душі постає символом самого життя. Тому образ саду в Ю. Сліпка зазнає помітного розвитку щодо поетичного змістового потенціалу і водночас виражає свій традиційний характер (вічність прекрасного).

Уже на початку свого творчого шляху Ю. Сліпка виявляє себе як тонкий проникливий лірик, здатний показати ліричного героя як особистість у високому почуттєвому стані, де любов постає гуманізуючою духовною силою, далекою від егоїстичних пристрастей. Підтвердити сказане вище можуть вірші „Тебе, чорнявко темноока...” (1930 р.) та „Не спіши огудити” (1934 р.), які він умістив у першу збірку „Пролог до пісні”. Треба сказати, що інтимна лірика Ю. Сліпка возвеличує людину, а інтимні почуття підносять з глибин людської душі все найсвітліше, найчистіше. У вірші „Малюнок смутку” дізнаємося, що ліричний герой через незалежні від нього причини „з коханням знався небагато”, і тому його літа „не запахнуть квітами волошок”. Подібні мінорні мотиви нерідко вплітаються в інтимні поезії і зазвичай викликані тривалою розлукою між люблячими серцями. Однак інтимні почування активізують духовні сили людини, навіть окрилюють її. У Ю. Сліпка серед ключових образів

зі сфери художньої творчості необхідно виділити такі: добро, віра, пісня, мова Кобзаря, любов, слово-зброя, пісня України, поезія-відрада. Окрім пісні (це поняття вживають найчастіше), також трапляються назви народно-поетичних жанрів, таких, як балада, дума. Поняття „пісня” постає в кількох значеннях: як назва народно-поетичного жанру, як музичний твір, як символ національної духовної культури та рідної мови. Літературні твори в розумінні ліричного героя, що асоціюється з автором, теж часто названо піснями, а сам процес художньої творчості – співом.

Домінантні риси поетики Ю. Сліпка – це поєднання публіцистичності та ліричності, філософічності та епічності, взаємопроникнення основних начал лірики, пафос висловлених думок, емоційність, образний поліфонізм.

На жаль, багато славетних імен луганських письменників забулися через політику тоталітарного режиму. Саме тому так важливо сьогодні не дозволити піти в непам’ять внеску в літературну спадщину рідного краю цих видатних та талановитих людей, що й становитиме перспективу наших подальших досліджень.

Література

1. **Сліпка Ю.** Зелена фантазія: Лірика / Юрій Васильович Сліпка. – Донецьк : Донбас, 1968. – 50 с.
2. **Сліпка Ю.** На люднім вічі: Лірика / Юрій Васильович Сліпка ; упоряд. М. Чернявський. – Донецьк : Донбас, 1971. – 95 с.
3. **Сліпка Ю.** Пролог до пісні / Юрій Васильович Сліпка. – Донецьк : Донбас, 1966. – 59 с.
4. **Соловей-Гончарик Е. С.** Українська філософська лірика / Елеонора Степанівна Соловей-Гончарик. – К. : Юніверс, 1999. – 368 с.

* * *

Неживий О. І. Уроки літератури рідного краю (Юрій Сліпко: джерела життя і творчості)

Уроки літератури рідного краю сприяють розвитку літературної освіти школярів, адже наближають їх до розуміння особливостей літературного процесу та специфіки художньої творчості, формують навички пошуково-дослідницької діяльності, впливають на розвиток читацьких інтересів, поєднують вивчення літератури із краєзнавчою діяльністю. Історія літературно-мистецького життя Луганщини багата письменницькими іменами, справжніми талантами тих літераторів, які ввійшли в історію української літератури ХХ ст. своїм самобутнім рядком. До таких належить і письменник Юрій Васильович Сліпко. Його життєвий і творчий час припав на трагічні роки тоталітаризму, але він зміг вистояти, зберегти творче обличчя й засвідчити свій літературний талант.

Ключові слова: література рідного краю, Юрій Сліпко, життєвий і творчий шлях, поезика, філософська поезія.

Неживой А. И. Уроки литературы родного края (Юрий Слипко: источники жизни и творчества)

Уроки литературы родного края содействуют развитию литературного образования учащихся, потому что приближают их к пониманию особенностей литературного процесса и специфики художественного творчества, формируют навыки исследовательской деятельности, влияют на развитие читательских интересов, соединяют изучение литературы с краеведческой деятельностью. История литературной жизни Луганщины богата писательскими именами, настоящими талантами тех литераторов, которые вошли в историю украинской литературы ХХ в. своей самобытной строкой. К таким принадлежит и писатель Юрий Васильевич Слипко. Его

жизнь и творчество относятся к трагическим годам тоталитаризма, но он смог выстоять, сохранить творческое лицо и засвидетельствовать свой литературный талант.

Ключевые слова: литература родного края, Юрий Слипко, жизненный и творческий путь, поэтика, философская поэзия.

Nezhyyvi O. I. Regional Literature Classes (Yuriy Slipko: the Sources of Life and Work)

Regional Literature classes help schoolchildren progress in their literature education by providing them with a better understanding of the peculiarities of the literary process and creative writing, developing their skills in doing research activity, affect the formation of their preferences in literature, and allow to combine the study of literature with the local history studies.

The history of the literary and artistic life in Lugansk Oblast is rich in talented writers, who have become well-known as representatives of the Ukrainian literature of the 20th Century. However, some names in the literary process became famous only over time, sometimes decades later. Yuriy Vasyliovych Slipko is among them. His life and professional development occurred in the years of the totalitarian rule. Despite that, he managed to cope with all the challenges, having preserved his creative talent and published two poetic collections, namely *Proloh do Pisni* (The Prologue to a Song, 1966) and *Zelena Fantaziya* (The Green Fancy, 1968). His third book *Na ludnim vichi* (At the Crowded Assembly) was published after his death in 1971.

The main features of Yuriy Slipko's lyrics are the successful combination of publicist and lyric, philosophical and epic aspects in his poetry, the adherence to the poetic traditions, the depth of the ideas express, and the polyphony of the images.

Key words: regional literature, Yuriy Slipko, life and work, poetics, philosophical poetry.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2013 р.

Прийнято до друку 27.06.2013 р.